

Симеон Стефанов*

ГРАФИКА И ПРАВОПИС В ХЪРВАТСКОТО ЖИТИЕ НА СВЕТА ЕКАТЕРИНА *LEGENDA SV. KATARINE DIVICE* ПО РЪКОПИС I c 6 ОТ АРХИВА НА HAZU

Simeon Stefanov

GRAPHICS AND ORTOGRAPHICS IN THE CROATIAN VITA OF ST. CATHERINE *LEGENDA SV. KATARINE DIVICE* ACCORDING TO MANUSCRIPT I c 6 FROM THE ARCHIVES OF THE CROATIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

The text analyzes the graphics and ortographics in the Croatian vita of St. Catherine *Legenda sv. Katarine divice* according to manuscript I c 6 from the Archives of the Croatian Academy of Sciences and Arts. The analysis contributes to the history of the use of the Latin script to record the vernacular Croatian, showing both the variety of solutions and some general trends in the Dalmatian regions during the 14th and 15th centuries.

Keywords: *graphics; ortographics; the Croatian vita of St. Catherine Legenda sv. Katarine divice according to manuscript I c 6 from the Archives of the Croatian Academy of Sciences and Arts; history of the Croatian language; history of Croatian dialects; medieval studies.*

В текста се прави анализ на графиката и правописа на хърватското житие на св. Екатерина *Legenda sv. Katarine divice* по ръкопис I c 6 от Архива на HAZU. Направеният анализ е принос към историята на използване на латинската азбука за записване на народна хърватска реч, като показва както многообразието на решенията, така и някои общи тенденции за далматинските краища от XIV – XV в.

Ключови думи: *графика; правопис; хърватското житие на св. Екатерина Legenda sv. Katarine divice по ръкопис I c 6 от Архива на HAZU; история на хърватския език; история на хърватските диалекти; медиевистика.*

1. Предмет, цели, задачи и методи на изследване

В настоящата публикация реших да изследвам графиката и правописа на хърватското житие на св. Екатерина *Legenda sv. Katarine divice* по ръкопис I c 6 от Архива на HAZU (подробно за езиковите особености на този текст вж. Стефанов 2012, 2013, 2014а, 2014б, 2015а, 2015б, 2015в, 2016, 2017а, 2017б, 2018г, 2020). Избраните особености не са разглеждани досега за този текст. Поради това и изследването е приносно, понеже резултатите от него може да послужат за сравнения и съпоставки с резултатите от подобни проучвания върху други средновековни хърватски произведения от същия период. Основният метод, който ще използвам, е описателният. Разработката започвам с историята на паметника и с изясняването на графемно-фонемните и фонемно-графемните отношения в него.

---

* Симеон Стефанов – гл. ас. д-р, секция „Българска етимология“, Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, s.stefanov@ibl.bas.bg

2. Legenda sv. Katarine divice

2.1. История на паметника и изследванията за него

Житието на св. Екатерина *Legenda sv. Katarine divice* е открито за науката от Ватрослав Ягич. Паметникът се е съхранявал в библиотеката на девическия бенедиктински манастир *Св. Мария* в Задар, бил е притежание на Иван Кукулевич, а днес вече е част от ръкописите в Архива на Хърватската академия на науките и изкуствата, със сигнатура I с 6. Издаван е три пъти досега (Jagić 1869: 217–224, Štefanić 1969: 274, Badurina-Stipčević 2013: 106–113), но все още не са публикувани цялостни монографични проучвания върху неговия произход и езикови особености. Отделните по-кратки изследвания се допълват и прецизират взаимно, но общото мнение на учените е, че запазеният хърватски текст е компилация (или превод на подобен латински или италиански паметник, който не е известен) от житието от Псевдо-Атанасий в превода му на латински от Арехис (BHL 1660) или Петър (BHL 1661), *Златната легенда* (BHL 1667) на Яков Ворагински и други латински образци, които отново се опират основно на текста от Псевдо-Атанасий и на латинския му превод (Jagić 1869: 217, Hamm 1926/1927, Štefanić 1969: 274, Fališevac 2010: 257–258, Стефанов 2014а, срв. и Bronzini 1960, където авторът дава примери от множество латински и гръцки ръкописи на текстове на житието на Екатерина и предлага стема на гръцките и латинските версии). Смята се, че житието *Legenda sv. Katarine divice* е написано на език, употребяван в книжнината от областта Сплит-Задар-Шибеник в периода XIV-XV в. (Štefanić 1969: 274, Malić 2008: 316, Fališevac 2010: 256–258, Стефанов 2014а: 43, 2015а: 51–52) и затова е важно свидетелство за състоянието на хърватския език от този период, понеже дава сведения, които потвърждават и допълват известното от историческата диалектология (Lukežić 2012: 225–252) за състоянието в Средишната чакавска икавско-екавска област от това време.

2.2. Фонемно-графемни и графемно-фонемни отношения в текста

В първата таблица съм тръгнал от фонетичния инвентар на езика на текста и съм показал кои графемни се използват за отбелязването на всяка фонема. Тук като фонемни съм включил и сонантичните /r/ и /l/, които през разглеждания период присъстват в езика вече чрез свои фонетични наследници. Във втората, тръгвайки от графемите, съм представил кои фонемни (или наследниците на кои фонемни) се отбелязват с всяка графема. Работил съм със снимки на ръкопис I с 6 от Архива на HAZU¹. Запазил съм удвояването на графемите за съгласни, въпреки че смятам, че подобно означение не е функционално мотивирано. Текстът е писан с готическо латинско писмо т.нар. готица (Fališevac 2010: 256. За типовете латиница, употребявана в хърватските средновековни текстове, вж. Žagar 2009: 114 – 146).

2.2.1. Фонемно-графемни отношения

/a/	a	/b/	b
/c/	c; ç;	/č/	ç; c;
/č/	ch; chi; cchi;	/d/	d
/e/	e	/f/	f;
/g/	g; gh;	/h/	h; ch;
/i/	i;	/j/	ĵ; g; i; ij
/k/	ch; c; cch;	/l/	l; ll;
/l/	u;	/lj/	gli; gl;
/m/	m	/n/	n
/nj/	ng; gn; ni; gni;	/o/	o
/p/	p	/r/	r
/r/	ar; r; er; ri; ro;	/s//ss/	f; s; ff; f;
/š/	ff; f; fc; f;	/t/	t; tt;
/u/	u; v;	/v/	u; v; f; ff;
/z/	z; fc; s; f;	/ž/	z; f; x;

¹ Изказвам специални благодарности на служителите от Архива на HAZU, които ми предоставиха, за целите на това изследване, снимки на ръкопис I с 6 и на житието на св. Екатерина.

2.2.2. Графемно-фонемни отношения

a	/a/	b	/b/
c	/c/; /k/; /č/;	ç	/c/; /č/
ch	/č/; /k/; /h/;	chi	/č/
cchi	/č/	d	/d/
e	/e/	f	/v/; /f ² /
ff	/v/	g	/g/; /j/;
h	/h/	i	/i/; /j/; /ij/
ĵ	/j/	l	/l/
ll	/l/	gli	/lj/
gl	/lj/	m	/m/
n	/n/	ng	/nj/
gn	/nj/	o	/o/
p	/p/	ar	/r/
r	/r/; /r̄/	ř	/s/; /š/; /ž/; /z/;
s	/s/; /z/	řř	/s/; /ss/; /š/
fc	/š/; /z/	ř	/š/; /s/;
t	/t/	tt	/t/
u	/u/; /v/	v ³	/u/; /v/
ž	/z/; /ž/	x	/ž/
gh	/g/	cch	/k/;
gni	/nj/	er	/r/
ro	/r/	ri	/r/

2.3. Особености на графиката и правописа на хърватското житие на света Екатерина *Legenda sv. Katarine divice* по ръкопис I с 6 от Архива на HAZU

2.3.1. Особености в графиката на Задарското житие на св. Екатерина, характерни за югоизточния чакавски (чакавско-шокавски) териториално-езиков комплекс

Сравнението в графиката на изследвания от мене текст с други подобни църковни текстове от региона, записани с латиница, правя според проучванията на Lukežić 2012: 230–232; Malić 1989: 162 – 175.

Случаи на предполагаемо италианско влияние в графиката

Случаите на предполагаемо италианско влияние в графиката се състоят в заемане на модели от италианската графика за отбелязването на определени фонемни. В разглежданото житие това са: графемите **chi**; **cchi** за фонема /č/; графема **gh** за фонема /g/; графемите **ch**; **cch** за фонема /k/; графемите **gli**; **gl** за фонема /lj/; графемите **gn**; **gni** за фонема /nj/. Употребата на графема **gh** за фонема /g/ Драгица Малич смята и за влияние от латинската графика (Malić 1989: 149).

Удвояване на букви за гласни и съгласни

Изследвайки езика на агиографския сборник от Фауст Вранчич *Život nekoliko izabranih divic* 1606 г., за графиката и правописа Амир Капетанович казва, че случаите на употреба на удвоени графемни за гласни и съгласни в текстове от този период обикновено се смятат, по модела на отбелязване в италианската графика, съответно за означаване на дължина на гласната, при удвояване на графема за гласен звук, или при удвояване на графема за съгласен — за краткост на предходната гласна (Kapetanović 2008: 98). Изследвайки графиката и правописа в сборника *Žića sv. Otaca*, Драгица Малич прави предположението, че подобно твърдение за старите хърватски текстове не винаги е валидно. Според нея удвояване на графемни за гласни в по-стари хърватски текстове от

² В заемки *filosofi*.

³ За двойната фонетична реализация на графемата *v* свидетелство дава и примерът: *i [v] visokomu Cessarastva stanjiu polorenomu*, в който предлогът вероятно се е слял с началната фонема на следващата лексема, поради което и бихме могли да предположим, че в посочения пример изговорът е бил /v/.

периода XIV – XV в. се среща както в дълги, така и в кратки срички, а удвояването на графемите за съгласни няма функционална мотивировка (Malić 1989: 150 – 152).

В разглеждания текст се употребяват само удвоени графемии за съгласни, но не и за гласни:

2.1. Графема за s

Cesarajući; Cesar; po svih darravah, i rusazi Cessarastva svoga; mnoga <s> Cessarom prigovaranja imila jest; tanko, i knjirno govorilla jesam; Nu_mi reci o Cessare; skupil i sabral jesi; početak imil jest i svarhu; Jedan jest Bog svemu Stvoritelj; koji kako on sve stvori stvoril jest; Idoli, di, svi_ssu ovi hudob puni; Ti o Cessare; čudeći_se od vellike urehe...; ...i ot sfakih ka u njih jesu; ki videći da djavlim potaknutjem svit pogibal jest; mukom krira, i karfiju svojom precinom vas svit prosvitil jest, i svih verujućih u njega, na nebeska kraljestva dovel jest; Začudivši_se, i zasnitivši_se August Cessar; ne_more takovim njeje bessidam odgovoriti; čudeći_se od vellike njeje mudrosti; Prišadši dakle Cessar u polaču; [cessarom, cessar njoj ovako] reče; koji ti rekla jessi; tko jesi ti; ovako Cessaru odgovorilla jest.; Jere ra jesam Kattarina; koja prem da u raskoši rojena, i zgojena jesam, i prem da naucimi slobodnimi naučena jesam.; za jimiti karsta dom, Cessarova rena; Na_to njoj Cessar odgovori; jere tvoija govoren(i)ja videsse nam ne...; obitajući i s_njimi o karstjanskoj veri pričajući_se, i prigovarajući; Pokupivši_se dakle; jere usilovasmo_se protiviti_sse; ki pro[t]iva sv[et]oj Divici zvirno i_bezumno protiviti_se smismo; pripravleno_bo jest vam Cessarastvo Nebesko; Verujte da Isukarst sin_Borji od martvih uskarsnul jest; jere danas tebi misto Cessarastva mimošastoga Cessarastvo vikkuvičnje dano bude; slugam Cessarovim reče,_da barže svarše Cessarove zapovidi; Potole videći Cessar da nikadar ne_more; videći vella della, i čudessa Borja, obratišše_se k_Isukarstu; Dalli rabba Isukarstova na ovih mukah vesseleći_se; regnuše_se od sarca, i zlamenavši_se; Potom toga Cessar; Tada nemilostivi, i ljuti Cessar povel...; Pride meu_to na uši Cessarice, preljuta, i nemila odluka Cessara mura nje; On poče nastojati da_bi Cessarica stignula...; Cessarica i Porfirij pridoše k_tamnici; jere mnogimi trudi, i nevoljami prihodi_se Cessarastvu Nebeskomu; zapovida Cessar; obraćahu_se na jednu stranu; obraćahu_se na drugu stranu; Ku stvar videći Cessarica; pristupi K_cessaru; Poznaij naij manje sadaij kolika jest moć, i silla Boga Karstjanskoga; Sva ova slišaijući, on ljutac obratitši_se Cessarici ovako reče; Zač tako govoriš o Cessarice; je_da_li i tebe ki god karstjanin nukovanijem svojim privratil jest; obratit_se svetoij Kattarini reče; Ne_straši_se o čestita Cessarice; jiere Cessaricu bišše činil pogubiti; Cessarovu odluku ispuniti hoteći; i u milosardje uzdajući_se; ki_si pripravil svim [on]im; Zač ti jesi gospodin Bog milostivi; gdi meu ostala. Čudessa.

2.2. Графема за l

poklal_[i] pogubil bišše; laskanjii i obitanjii velikimi; općena, i velmi vellika; prid licij onih Idolov, illi statuah; niki telletta; sedmimi naucij liberalskimi, illi slobodnimi naučena; ki jure iz svita ovoga na drugo stanje priminul bišše; iz hrana illi templa onoga...; razlicimi knjižnoga nauka pokazovanji, illi argumenti; mnoga <s> Cessarom prigovaranja imila jest; i <v> visokomu Cessarastva stanju polorenomu; tanko, i knjirno govorilla jesam; s koga uzroka, s_ke_lli potrebe; skupil i sabral jesi; koji kako on sve stvori stvoril jest; čudeći_se od vellike urehe...; Alliti ra dim; ki videći da djavlim potaknutjem svit pogibal jest; mukom krira, i karfiju svojom precinom vas svit prosvitil jest, i svih verujućih u njega, na nebeska kraljestva dovel jest; čudeći_se od vellike njeje mudrosti; da velle veće za čudo razgledajući; ovako Cessaru odgovorilla jest.; Tko godire ostaviti bude dom, illi occa, illi matter, illi sestre cića mene, sto Krat veće prijati, i rivot vičnji uzdaržati, i urivati hoće.; Kih velli pobitti kralja slovo kletu.; Sibille (същ собств.им. ж.р.ед.ч. род.пад.); velliki, i pricini dari; pedeset velle naučenih muri; Alli Divica Borja razmišljajući; videći vella della, i čudessa Borja, obratišše_se k_Isukarstu; Dalli rabba Isukarstova na ovih mukah vesseleći_se; Ove riči slišavši ti mudroljubci, illi filosofi; obrativši sve sille, i moći svoje; u vidin(i)ju bille golubice; On poče nastojati da_bi Cessarica stignula...; svu vellikom svitlostiju prosvitajući; ne_bišše jošće sveršilla moljenje svoije; Vellikom sillom kako naporita vitra; Poznaij naij manje sadaij kolika jest moć, i silla Boga Karstjanskoga; ki na_to pozorišće prišli bihu; Pod strašno kollo ijde diva, i_Boga zove; I evo on čas sve kollo_se rastrese; neka_ju toti gladom, i žajom dvanaeste dan morilli, i_mućili budu; je_da_li i tebe ki god karstjanin nukovanijem svojim privratil jest; jiere Cessaricu bišše činil pogubiti; ki_si pripravil svim [on]im.

2.3. Графема за š

poklal_[i]_pogubil bišše; bišše nika divojčica; ka imišše osamnadeste let od poroiženija svojžega; izvarsitom, i jedinom lipostižu nareššena; ki jure iz svita ovoga na drugo stanje priminul bišše; nam ki_te upraššamo; i pridrurih_se ka gospodinu naššemu Isukarstu; videći vella della, i čudessa Borja, obratišše_se k_Isukarstu; ne_bišše jošče sveršilla moljenje svojže; jiere Cessaricu bišše činil pogubiti; i tilo nje vazamši ponesošče na goru Sinaijsku.

2.4. Графема за b

onim ki pobbiju_nje govorenije; rabba Borija, slišavši; četira tisuća tu okkolo stojećih pobbii, i povali; [u]sliši mene [r]abu_tvoiju; Dalli rabba Isukarstova na ovih mukah vesseleći_se.

2.5. Графема за t

imenom Cattarina; Prilori jošče blarena sveta Kattarina; ka sva hote bitte kakono prah prid lice vitra; Njih učini bitti vere svitovnici ki nju uzliti bihu protivnici; Na_to sveta Kattarina; Jere ra jesam Kattarina; Tko godire ostaviti bude dom, illi occa, illi matter_illi sestre cića mene, sto Krat veće prijati, i rivot vičnji uzdaržati, i urivati hoće.; Kih velli pobitti kralja slovo kledo.; To blarena sveta Kattarina; _i njeje svitom, i naukom; A_njoj blažena Kattarina odgovori; suprotiva svetoij Kattarini; ku odluči na svetu kattarinu; poče njega uprašati da_bi_joj v tom dal dobra svitta; tu vidiše Blarenu svetu Kattarinu; i kolikim pedipsanjem hotti osuditi, i pedipsati tebe; obratit_se svetoij Kattarini reče; na svoju volju prignuti svetu Kattarinu; pojamši, svetu Kattarinu.

2.6. Графема за f

nakri piffari.

2.7. Графема за d

i umiljeno poddlorimo njoj duše naše.

2.8. Графема за č

dvignuvši očči svoje_k_nebu.

2.9. Графема за k

va sve vike vikom; jere danas tebi misto Cessarastva mimošastoga Cessarastvo vikkuvičnje dano bude; četira tisuća tu okkolo stojećih pobbii, i povali.

2.10. Графема за c

Tko godire ostaviti bude dom, illi occa, illi matter_illi sestre cića mene, sto Krat veće prijati, i rivot vičnji uzdaržati, i urivati hoće.

Въз основа на приведените примери, в които в едни и същи позиции се употребяват и удвоени, и единични графемии за съгласни, а и имайки предвид, че разглежданият текст е от периода XIV – XV в., съм по-склонен да предполагам, че с удвояването на графемии за съгласни в това житие не се отбелязва акцентуацията в паметника и следователно удвояването на графемии за съгласни не е функционално обусловено.

3. Примери с графемата r (vok.) вм. x заради предполагаема фонетична стойност на графемата x /ž(e)/

Marimiliana (същ.собств.им. м.р.ед.ч. род.пад.); Alerandinskomu (отн.прил.им. дат.пад. м.р.ед.ч.); Alerandinskomu (отн.прил.им. дат.пад. м.р.ед.ч.); Marentiu (същ.собств.им. м.р.ед.ч. дат.пад.)

Приложените примери с маркираната в тях особеност показват, че най-вероятно за преводача или преписвача на житието графемата x има фонетична стойност /ž(e)/, а това ми дава основа-

ния да смятам, че текстът е преведен или преписан от носител на говор на южночакавски диалект на чакавското наречие, и дори на южночакавския диалект на южночакавско-щокавския просторно-езиков комплекс от периода XIV–XV в. (Karpetanović 2008: 96; Lisac 2012: 43). Възможно е текстът да е възникнал на границата между чакавския север и чакавския юг през XIV–XV в., но да е преведен/преписан от носител на поддиалект на чакавския юг от този период – континентален от околностите на Задар и западната част на полуостров Пелешац или дори островен (Lisac 2009: 139, 146, 163; Lukežić 2012: 230–232; 244–247).

4. Редукция на преградна съгласна в края на сричката

Това е една от иновациите, разпространени в югоизточния чакавски комплекс и общи с иновациите в западния щокавски диалект. Състои се в редукция (до изпадане) или замяна на преградна съгласна със сонор в края на сричката (Moguš 1977: 83–90; Malić 1993:200–202; Lukežić 2012: 231):

4.1. Изпадане (редукция)

v gospostu (-dstv>-stv); on jima obla[st...]/obvl->obl-/.

Асимилацията /obvl->obl-/ се смята за кайкавизъм в средновековните хърватски текстове (вж. Damjanović 2009: 398).

4.2. Замяна със сонор

mogujstva (čystva>jstv); moguištvom (čystva>jstv).

5. Общочакавски особености в графиката и правописа

5.1. Сливане на предлог със следваща дума, започваща със същия звук. Изпадане на предлог пред дума, започваща със звук със сходни артикулационни особености

Сливане на предлог със следваща дума, започваща със същия звук

Tebi navlastito, i osobojno kako človiку naučenu, i mudru, i <v> **visokomu** Cessarastva stanjiu polorenomu, tanko, i knjirno govorilla jesam.

Посоченият пример представя сливане на предлог със следваща дума, започваща със същия звук. Той показва, че графема *v* може при определени условия и обкръжение да се е реализирала фонетично като /v/, а с това и потвърждава двойната ѝ фонетична стойност – за отбелязването на фонема /v/ и /u/.

Изпадане на предлог пред дума, започваща със звук със сходни артикулационни особености

Ona tada stavši prid vrata templa, različimi knjižnoga nauka pokazovanji, illi argumenti, mnoga <s> **Cessarom** prigovaranja imila jest.

Посоченият пример показва изпадане на предлог пред дума, започваща със съгласен звук със сходна артикулация: <S>tSessarom.

5.2. Асимилация по звучност/беззвучност

mušku (прил.им. ж.р.ед.ч. вин.пад.); zdru[ž]ena (sždr->zdr-); mnoštvo (-žystvo>-štvo); Slišali smo tvoje [slatko naučeno] govorenje...; ...Barzo dakle prišadči k njoj, padoše ničice prid njom govoreči... –dši /dši>dtši/; Ona tu prišadči dvignuvši oči svoje_k_nebu...

Това е обща особеност за текстовете от областта на Централна и Северна Далмация от периода на XIV–XV в., писани на народен език. Състои се в отбелязване на асимилационните промени при съгласните, настъпващи на границата на сричката. Драгица Малич смята завършек –**či** в маналото деепричастие за резултат от асимилация по звучност –**d-ši>t-ši>-či** (Malić 1989:172–174; 1993: 197–199).

6. Дисимиляция на съгласни

...sedmimi nauciј liberalskimi, illi **slobodnimi** naučena... (sv->sl-); **zlamenjem** krira usta, i parsii **zlamenavši**... (zn>zl); ...i dopusti njoj **slobodno**, da reče sve ča hoće... (sv->sl-); ...naucimi **slobodnimi** naučena jesam... (sv->sl-); Ovo dakle, i sva ostala čudesa **zlamenija**, i pomoći... (zn>zl).

Отразяването на дисимиляционни промени при съгласните в писаните текстове също се смята за проникване на живия говор в езика на текста. Тази особеност е честа в текстовете от периода XIV – XV в., писани на народен език (Malić 1993: 200). В разглеждания текст на житието на св. Екатерина дисимиляция се среща в приведените горе примери и позиции. Отбелязването на дисимиляционна промяна /ostr->oštr-/ в примера ...i čavli **preos**...; i da ju muče čavli **ostrimi** zabodenimi u nje parsii... не е сигурно, тъй като в разглеждания текст графема s отбелязва фонемите /s/ и /z/, но не и фонема /š/.

7.Особености в графиката и правописа, регистрирани и в други текстове от средния чакавски икавско-екавски териториално-езиков комплекс

7.1.Примери с графемата f в Задарското житие

piffari същ.нариц.им. м.р.мн.ч. им.пад. (pivari); ulize v tempal, **f**_kom Cessar, i **sfe** poganov mnoštvo...; i **pristupif** blire...; i obratif_se...; ...ulizoh v tempal **of**...; Sluge to **slišafši** navistišše Cessaru.; Napokom povratifši se k općenomu priproščomu slovu...; ...i da **odagnafši** i pogardifši jedinoga...; ...čudom razgledaš **of** tempal...; ...mukom krira, i **karfiju** svojom precinom...; Pedeset **govornikov** k nebu uputi: /Kih karšćanskih **slovo**f naukom zakruti/...; ...a ter u posvetilišču **Bogof** pomnju imahomo,...; ...slavu **vikofnju**...; ...Tudje divica blarena, **ukripifši** sarce svoje...; ka čim na misto od muke vodena bi, obratif_se svetoj Kattarini reče...;... **pokleknufši** Divica, i glavu **priklonifši**...;

Графемата **f** се среща в края на думата; в предлог пред лексема, започваща с беззвучна съгласна; в рамките на думата пред беззвучна съгласна; в рамките на думата пред гласна. Във всички морфологични позиции и фонетично обкръжение, в които се употребява графемата **f**, в други примери срещаме графемата **v**. Показателно за тази особеност е, например, миналото деепричастие/миналото деятелно причастие първо от разглеждания текст. Това показва, че най-вероятно и с двете графемите преводачът отбелязва фонемата /v/. Подобна употреба на двете графемите установява и Драгица Малич (вж. Malić 1989: 147–148). Аз обаче съм ги запазил и двете, за да покажа до известна степен разнообразието от графични средства, които преписвачът използва, както и за да не унифицирам особености в текста, които биха били важни за определянето на правописните навици, които той отразява. Не съм следвал този подход и за графемите **u** и **v**, които имат една и съща фонетична стойност, понеже смятам, че те нямат толкова голяма роля за определянето на това морфологичен или фонетичен принцип в правописа следва преводачът/преписвачът.

7.2. Предлог/Префикс **ot**; **ot-**/**od**; **od-**

Предлог **od/ot**

počud_se **od** nebes, **od** zemlje, i **ot** sfakih ka u njih jesu. Čudi_se **od** narešenja nebeskoga, **od** sunca, **od** miseca, **od** zvizd , čudi_se **od** posluženja njihova, i kako **od** početka svita do konca...; ki bi začet **od** Duha sveta, rojen **od** Marije Dvice,...;...čudeći_se **od** vellike njeje mudrosti...; Jere nisam **od** nizoka roda, i plemena, tako da moje plemenstvo kriti_se ne_more,...;...jedan **od** njih uzvapi govoreći...; Verujte da Isukarst sin_Borji **od** martvih uskarsnul jest...; Ove riči slišavši ti mudroljubci ,illi filosofi regnuše_se **od** sarca...; Da on jistini Bog koji tri mladići. **od** ognjene pećci Nabukdonozora obrani, i_izbavi,...; Tada mnori **od** narodof, ki na_to pozorišće prišli bihu,...; ka čim na misto **od** muke vodena bi,...; Tu ona isprosi **od** poganov malahno vrimenta da_se Isukarstu svomu pomoli...; dostoja_si_se s_nebes slisti **od** sluge priliku, i odiću vazeti **od** smarti, i **od** krira okusiti gorkost,...; primi dar **od** Boga tvoga,...; Ovo začufši Divica vesela ustavši **od** nebeskoga obitanja dviže_se s_molitive.

Както се вижда от приведените примери, само в един от тях (пред дума, започваща с групата **s(f)**) е употребен вариант **ot** на разглеждания предлог. В текста се срещат и примери за употребата

на вариант **od** на разглеждания предлог пред дума, започваща със съгласна **s**, но в комбинация с гласна или сонорна съгласна. В такъв случай може да се предполага, че употребата на фонетичен вариант **ot** тук е позиционно мотивирана.

Префикс **od-/ot-**

odgnafši (мин.дееприч.); **od**govoriti; Zatim prigovarajući *_se s_njom*, i on **od**govarajući na ona, ka sveta Kattarina njemu pridlagaše, mudrosti njeje **od**astati ne more ,...;

В разглежданото житие се употребява само вариант **od(a)** на тази представка. Два от четирите примера дори ни представят вмъкване на секундарна ерова гласна (заради подчертаната вокалност на чакавските диалекти), а това потвърждава представата за отразяване на реалния изговор в тази позиция. Изследвайки средновековни хърватски текстове от периода XIV–XV в., писани с латиница и на народен език, Драгица Малич установява, че употребата на предлог/префикс **od/od-** предимно пред звучни съгласни, но също така и пред беззвучни, в думата/акцентната цялост, е резултат от влияние на живия език, на родния говор на преписвача/преводача върху езика на текста, понеже отразява сандхи асимилацията в акцентната цялост/асимилацията по звучност в рамките на думата, докато вариантите **ot/ot-** предлагат умерен морфологизъм в правописа и за тях тя смята, че са резултат от книжовно влияние (Malić 1989: 159–171; 1992: 104–105). Както се вижда и от приведените примери, в разглеждания текст преобладават формите с предлог/префикс **od/od-**, форми, които ме карат да предполагам, че най-вероятно изговорът в разглежданата позиция е бил /od/od-/. Тази форма се среща и пред гласна, и пред звучен, и пред беззвучен консонант. Единични са примерите с /ot/.

8. Заключение

Въз основа на изложеното може да се обобщи, че на правописно равнище в разглежданото житие се наблюдава умерен морфологизъм (което е и очаквано за текстове от този период, срв. Malić 1989: 131; 157–159; 162–175), който се изразява в употребата както на примери, отразяващи навлизането на живия говор в езика на текста, така също и на такива, в които това не е отразено. Направеният анализ е принос към историята на използване на латинската азбука за записване на народна хърватска реч, като показва както многообразието на решенията, така и някои общи тенденции за далматинските краища от XIV–XV в.

БИБЛИОГРАФИЯ

Стефанов 2012: Стефанов, С. Наследници на ятовата гласна в един чакавски текст на житието на св. Екатерина от XV в. – *Littera et Lingua*, Зима, 2012. // **Stefanov 2012:** Stefanov, S., Naslednici na yatovata glasna v edin chakavski tekst na zhitieto na sv. Ekaterina ot XV v. – *Littera et Lingua*, Zima, 2012. <<http://slav.uni-sofia.bg/naum/lilijournal/2012/4>> [15.02.2022]

Стефанов 2013: Стефанов, С. Наблюдения върху езика на житие на св. Екатерина в хърватската книжнина от XV в. – В: *Старобългарска литература*, кн. 47, 174–185. // **Stefanov 2013:** Stefanov, S., Nablyudeniya varhu ezika na zhitie na sv. Ekaterina v harvatskata knizhnina ot XV v. – В: *Starobalgarska literatura*, кн. 47, 174–185.

Стефанов 2014а: Стефанов, С. Върху изоколните структури в житие на св. Екатерина от XV в. на народен хърватски език. – *Годишник на Софийския Университет „Св. Климент Охридски“*, том 99, 143–169 ISSN 1314-9989. // **Stefanov 2014а:** Stefanov, S. Varhu izokolnite strukturi v zhitie na sv. Ekaterina ot XV v na naroden harvatski ezik: – *Godishnik na Sofijskiya universitet „Sv. Kliment Ohridski“*, Tom 99, 143–169. <http://digilib.nalis.bg/dspviewer/bul/28b7826e-50a0-4d05-a02f-b1688956c161?tk=KLeCblCgTQWgL7FoIvBYQAAAABh6msb.unMM-vcrLa-g1riiC-Rsbw&citation_url=/xmlui/handle/nls/3385> [15.02.2022]

Стефанов 2014б: Стефанов, С. О стихе в средновековном житии св. Екатерины на народном хорватском языке. – В: И. И. Каллиганов (ред.), *Роль славянской молодёжи в процессе устойчивого цивилизационного развития. V. Славянский мир: аспекты истории и культуры* (Сборник тезисов двух Международных молодёжных междисциплинарных славистических конференций 28.05.2014), Москва: Издательство РАН, 40–44. // **Stefanov 2014б:** Stefanov, S. O stihe v srednevekovnom zhitii sv. Ekaterina na narodnom hrvatskom

yazyke. – V: I. I. Kalliganov (red.), *Rol' slavyanskoj molodyozhi v protsesse ustoychivogo tsivilizatsionnogo razvitiya. V. Slavyanskiy mir: aspekty istorii i kul'tury* (Sbornik tezisev dvukh Mezhdunarodnykhmolodyozhnikh mezhdistsiplinarnykh slavisticheskikh konferentsiy 28.05.2014, Moskva: Izdatelystvo RAN, 40–44.

Стефанов 2015а: Стефанов, С. Стилистични похвати за създаване на ритъм в средновековно житие на св. Екатерина на народен хърватски език. – В: М. Младенова (ред.) *Движение и пространство в славянските езици, литератури и култури* (Сборник с доклади от Дванадесетите международни славистични четения 09 – 10.05.2014 г.), Велико Търново: Издателство „Фабер“, 46–53. // **Stefanov 2015a:** Stefanov, S. Stilistichni pozvati za sazdavane na ritam v srednovekovno zhitie na sv. Ekaterina na naroden harvatski ezik. – V: Mladenova (red.) *Dvizhenie i prostranstvo v slavyanskite ezici, literaturi i kulturi* (Sbornik s dokladi ot Dvanadesetite mezhdunarodni slavistichni cheteniya 09 – 10.05.2014 г.), Veliko Tarnovo: Izdatelstvo „Faber“, 46–53.

Стефанов 2015б: Стефанов, С. Лексика и стил в средновековно житие на св. Екатерина на народен хърватски език. – *Littera et Lingua*, Пролет-Лято, 2015. // **Stefanov 2015b:** Stefanov, S. Leksika i stil v srednovekovno zhitie na sv. Ekaterina na narodne hrvatski ezik. – *Littera et Lingua*, Prolet-Lyato, 2015 <<http://slav.uni-sofia.bg/naum/liljournal/2015/12/1-2/>> [15.02.2022]

Стефанов 2015в: Стефанов, С. За стилистичните фигури и контактните синоними в три житийни текста за св. Екатерина на народен хърватски език от XIV–XV в. – *Годишник на Софийския Университет „Св. Климент Охридски“*, том 100, 245–286 ISSN 1314-9989. // **Stefanov 2015v:** Stefanov, S. Za stilistichnite foguri i kontaktnite sinonimi v tri zhitiini teksta za sveta Ekaterina na naroden harvatski ezik ot XIV–XVII v. – *Godishnik na Sofiyskiya universitet „Sv. Kliment Ohridski“*, Tom 100, 245–286. ISSN 1314-9989.

<http://digilib.nalis.bg/dspviewerb/srv/viewer/bul/06d9e899-1411-4245-a7a0-21337d0c09d4?tk=BtnomRQRQkWnoCEzfQwJ1AAAAABh6mOD.Q5SgBl2S0jW9xGIiOVFnAg&citation_url=/xmlui/handle/nls/24837> [15.02.2022]

Стефанов 2016: Стефанов, С. Рефлекси на ятовата гласна в житие на св. Екатерина, писано на народен хърватски език от периода XIV–XV в. – *Филологически форум*, 1 (3), 2 (2016), 21–31. ISSN 2367-8119. // **Stefanov 2016:** Stefanov, S. Refleksi na yatovata glasna v zhitie na sv. Ekaterina, pisano na naroden harvatski ezik ot perioda XIV–XV v.: – *Filologicheski Forum*, 1 (3), 2 (2016), 21–31 ISSN 2367-8119 <<https://philol-forum.uni-sofia.bg/portfolio-item/br-3/>> [15.02.2022]

Стефанов 2017а: Стефанов, С. Текстовете за св. Екатерина в хърватската книжнина XIV–XVIII в. – *Годишник на Софийския Университет „Св. Климент Охридски“*, том 101, 155–172. ISSN 1314-9989. // **Stefanov 2017a:** Stefanov, S. Tekstove za sv. Ekaterina v harvatskata knizhnina XIV/XVIII v. – *Godishnik na Sofiyskiya universitet „Sv. Kliment Ohridskii“*, Tom 101, 155–172. ISSN 1314-9989 <http://digilib.nalis.bg/dspviewerb/srv/viewer/bul/6933a617-8370-4b3e-8a95-76eb8022c18a?tk=aTOMF4NwSz6KIXbrgCLBigAAAAABh6mH7.oHGT-KPCaJH96S0miiIsDA&citation_url=/xmlui/handle/nls/24853> [15.02.2022]

Стефанов 2017б: Стефанов, С. Рефлекси на еровата гласна и на сричкотворното *ř* и *ǰ* в чакавски текст на житието на св. Екатерина, писан на народен хърватски език от периода XIV–XV в. – В: М. Стефанов, П. Мартинова, Д. Григоров и др. (Съст.), *Мултикултурализъм и многоезичие*. (Сборник с доклади от Тринадесетите международни славистични четения 21–23.04.2016 г.), Велико Търново: Издателство „Фабер“, 123–133. ISBN 978-619-00-0646-6. // **Stefanov 2017b:** Stefanov, S. Refleksi na erovata glasna I na srichkotvornoto *ř* i *ǰ* v chakavski tekst na zhitieto na sv. Ekaterina, pisan na naroden harvatski ezik ot perioda XIV–XV v. – V: M. Stefanov, P. Martinova, D. Grigorov i dr. (Sast.), *Multikulturalizam I mnogoezichie*, (Sbornik s dokladi ot Trinadesetite mezhdunarodni slavistichni cheteniya 21–23.04.2016 g.), Veliko Tarnovo: Izdatelstvo „Faber“, 123–133 ISBN 978-619-00-0646-6.

Стефанов 2018г: Стефанов, С. Лексиката в *Legenda sv. Katarine divice*: Глотометричен анализ. – *Дзяло*, год. VI, 2018, бр. 12. // **Stefanov 2018g:** Stefanov, S. Leksikata v *Legenda sv. Katarine divice*: Glotometrichen analiz. – *Dzvalo*, god. VI, 2018, br. 12. <http://www.abcdar.com/magazine/XII/Stefanov_1314-9067_XII.pdf> [15.02.2022] <http://www.abcdar.com/magazine_XII.php> [15.02.2022]

Стефанов 2020: Стефанов, С., Текстовете в хърватската книжнина XIV–XV в.: Глотометричен анализ. – *Дзяло*, год. XVIII, 2020, бр. 8. // **Stefanov 2020:** Stefanov, S., Tekstove v harvatskata knizhnina XIV–XV v.: Glotometrichen analiz. – *Dzvalo*, god. XVIII, 2020, br. 8.

<http://www.abcdar.com/magazine_XVIII.php> [15.02.2022]

Badurina-Stipčević 2013: Badurina-Stipčević, V. *Legenda sv. Katarine divice*. — *Hrvatska srednjovjekovna proza*, 1. Legende i romani, 106–114.

BHL: Socii Bolandiani. *Bibliotheca hagiographica latina*. Antiquae et mediae aetatis. A-I. Bruxellis, 1898–1899.

- Bronzini 1960:** Giovanni, B. Bronzini. La leggenda di S. Caterina d'Alessandria. – *Accademia Nazionale dei Lincei* (Classe di Scienze Morali, storiche e filologiche, Memorie), Serie 8, Volume 9, 1960.
- Damjanović 2009:** Damjanović, Stj. Staroslavenski i starohrvatski u hrvatskim srednjovjekovnim tekstovima. – *Povijest hrvatskoga jezika*, knj. 1. Srednji vijek, 351–404.
- Fališevac 2010:** Fališevac D. Sveta Katarina – prva učena žena u hrvatskoj književnoj kulturi. – *Slovo*, 60, 257–277.
- Hamm 1926/1927:** Hamm, J. *Legenda o sv. Katarini iz Aleksandrije u našim starim rukopisima* (дипломна работа, в ръкопис), (non vidi).
- Jagić 1869:** Jagić, V. Legenda sv. Katarine divice. – *Starine*, knj. 1, 217–224.
- Kapetanović 2008:** Kapetanović, A. Pitanje dijalekatske osnovice Mrnavičeve Osmančice. – *Croatica et Slavica Jadertina*, 4, 89–104.
- Lisac 2009:** Lisac, J. *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje*. Zagreb: „Golden marketing“.
- Lisac 2012:** Lisac, J., Hrvatski jezik Vrančičeva rječnika i njegove proze. – *Filologija*, 59, 37–47.
- Lukežić 2012:** Lukežić, I., *Zajednička povijest hrvatskih narječja 1. Fonologija*, Zagreb: „Hrvatska Sveučilišna naklada“.
- Malić 1989:** Malić, D. Grafija i pravopis hrvatskog latiničkog rukopisa 14. stoljeća Žića sv. Otaca. – *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik*, 15, 129–177.
- Malić 1992:** Malić, D. Crkvenoslavenska jezična tradicija u hrvatskim latiničkim rukopisima iz 14. Stoljeća. – *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik*, 18, 99–117.
- Malić 1993:** Malić, D. Konsonantizam Žića sv. otaca. – *Rasprave Zavoda za jezik*, 19, 179–212.
- Malić 2008:** Malić D. Croatian Medieval texts in Latin script. – *Croatia and Europe*, 2, 301–322.
- Moguš 1977:** Moguš, M. *Čakavsko narječje*, Zagreb: „Hrvatska Sveučilišna naklada“.
- Štefanić 1969:** Štefanić, Vj., Hrvatska književnost srednjega vijeka. — Pet stoljeća hrvatske književnosti, 1, 274–277.
- Voragine 1850:** Jacobi a Voragine, De sancta Catherina. – In: *Jacobi a Voragine* (ur.), *Legenda Aurea*, 789–797.
- Žagar 2009:** Žagar, M. Hrvatska pisma u Srednjem vijeku. – *Povijest hrvatskoga jezika*, knj. 1., 107–221.